

OPERATYVINĖS VEIKLOS ĮSTATYMO RAIDA ŽMOGAUS TEISIŲ APSAUGOS KONTEKSTE

Dr. Darius Petrošius

Mykolo Romerio universiteto Teisėsaugos fakulteto Operatyvinės veiklos katedra
Valakupių g. 5, LT–10101 Vilnius
Telefonas 274 06 15
Elektroninis paštas ovk@mruni.lt

Pateikta 2004 m. lapkričio 9 d.

Parengta spausdinti 2004 m. gruodžio 19 d.

Pagrindinės sąvokos: operatyvinė veikla, žmogaus teisės.

S a n t r a u k a

Straipsnyje nagrinėjama visuomenėje ir akademinuose sluoksniuose nuolat gvildinama problema – žmogaus teisių apsauga reglamentuojant operatyvinę veiklą. Iki šiol Lietuvoje atlikti tik pavieniai tyrimai, dažniausiai susiję su atskirų operatyvinės veiklos įstatymų priėmimu ir nagrinėjantys žmogaus konstitucinių teisių bei laisvių apsaugą operatyvinėje veikloje. Atkūrus nepriklausomybę, Lietuvoje buvo priimti trys operatyvinės veiklos įstatymai, kuriuos autorius straipsnyje nagrinėja lyginamosios analizės metodu žmogaus teisių apsaugos kontekste.

I ž a n g a

Individo subjektinės teisės realizavimas gali paliesti kito asmens teises ir teisėtus interesus. Kadaise filosofai teigė, kad buvo laikai, kai kiekvieno laisvė susidurdavo su kitų laisvėmis, o tai vedavo prie karo visų prieš visus. Tai ir privertė žmones sukurti valstybę, kad būtų pažaboti žmogaus įpročiai, kad kiekvieno asmens laisvė būtų suderinama su kitų asmenų laisve. Tokio reguliavimo poreikis sukūrė kai kuriuos žmogaus ir piliečio teisių apribojimus. Apribojimais pasiekiamas kilnus tikslas – socialinė santarvė, t. y. žmonių bendro gyvenimo tam tikroje teritorijoje siekiant bendrų tikslų, pirmiausia – kuo aukštesnio individualaus vystymosi lygio, siekimas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis suponuoja kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių. Užtikrinti tokį saugumą yra viena iš valstybės priedermių ir vienas iš prioritetinių uždavinių. Tai būtina, nes nusikalstamumas pažeidžia svarbiausias asmens teises ir laisves, saugias gyvenimo sąlygas, neigiamai veikia visuomenės gerovę, valstybės ekonominio, kultūrinio, politinio gyvenimo pagrindus. Plintant nusikalstamumui, ypač organizuotam, korupcijai, griunamas pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais, didėja nepagarba jiems, nustatyti tvarkai. Todėl valstybė yra priversta imtis įvairių teisėtų priemonių, leidžiančių kontroliuoti nusikalstamumą.

Valstybės kovoje su įvairių formų nusikalstamumu taiko įvairius specialius tyrimo metodus. Jų pobūdį, formas nulemia atskirų nusikaltimų kategorijų pavojingumas, sudėtingumas, paplitimas. Kurti tokias specialias priemones, metodus ir tai naudoti atskleidžiant nusikaltimus, nustatant kaltininkus yra pateisinama ir būtina, nes kai kurių nusikaltimų įprastais tyrimo būdais, metodais dažnai būna neįmanoma atskleisti arba tai padaryti labai sunku. Paprastai tai yra patys sunkiausi, gerai organizuoti ar labai latentiški nusikaltimai, keliantys realų pavojų daugelio žmonių, visuomenės ar net valstybės saugumui“ [8].

Operatyvinė veikla – viena iš tų specifinių teisinių valstybės kovos su nusikalstamumu priemonių (formų), kurios pobūdis, tikslai ir jų siekimo būdai negali neapriboti tam tikrų konstitucinių žmogaus teisių.

Problemos, susijusios su operatyvinių veiksmų įgyvendinimu, buvo gana sudėtingos ne todėl, kad teisėsaugos institucijos neturėjo reikalingos specialiosios ir kitos technikos, profesionaliai parengtos agentūros, pakankamai aukštos kvalifikacijos pareigūnų – visa tai buvo ir iki operatyvinės veiklos teisinio suregulavimo įstatymu. Trūko tik vieno – teisinio šios veiklos reguliavimo, kad operatyvinių padalinių darbuotojai neprisidengdami slaptumo žymomis galėtų legaliai įgyvendinti savo įgaliojimus atskleisdami ir tirdami nusikaltimus, nesibaimindami, kad peržengę „leistinumo ribą“ konfliktuos su įstatymu, už tai atsakydami drausmine ar net baudžiamąja tvarka. Operatyvinės veiklos teisinio reguliavimo nebuvimas vedė prie to, kad nei operatyvinių padalinių vadovai, nei prokurorai, nei juo labiau teismai negalėjo operatyvinės veiklos rezultatų įvertinti kaip įrodymų. Todėl operatyvinės veiklos rezultatams buvo reikalingas „legalizavimas“¹.

Operatyvinės veiklos teisinis reguliavimas taip pat turi ypatingą reikšmę saugant žmonių konstitucines garantijas, teises bei laisves, nes jų užtikrinimą daugiausia lemia jų teisinis reguliavimas. Todėl valstybėje turi būti sukurtas teisinis mechanizmas tai apsaugoti. Jeigu asmuo nesupras galimybių apsaugoti savo teises ir teisėtus interesus, tai liks tik tuščia deklaracija.

Europos žmogaus teisių teismo praktika rodo, kad slapti nusikaltimų, nusikaltėlių išaiškinimo metodai patys savaime neprieštarauja Konvencijos 8 straipsniui. Teismas 1978 m. rugsėjo 6 d. sprendime byloje *Klass ir kiti prieš Vokietiją* (Cour Eur. D. H., arret *Klass et autres du 6 septembre 1978, série A n° 28*) pabrėžė, kad slaptos priemonės naudojimas nėra nesuderinamas su Konvencijos nuostatomis, nes būtent dėl neskubėjimo pranešti priemonė tampa veiksminga.

Europos žmogaus teisių teismo praktika taip pat rodo, kad Konvencijoje numatytų teisių ir laisvių suvaržymas, apribojimas yra pateisinamas, jei laikomasi nustatytų reikalavimų. *Pirma*, tokie suvaržymai, apribojimai turi būti numatyti įstatyme, kai jie būtini demokratinės visuomenės interesams apsaugoti. *Antra*, toks įstatymas turi nustatyti detalias garantijas ir apsaugą nuo galimo piktnaudžiavimo. Teismas pabrėžė, kad vidaus teisė turi būti preciziškai aiški ir individams aiškiai suprantama, kokioms aplinkybėms ir sąlygoms esant pareigūnai gali jiems taikyti slaptas priemones.

Todėl viena pagrindinė konstitucinių žmogaus teisių užtikrinimo garantija yra aiškus operatyvinės veiklos suregulavimas įstatymu.

Pirmą kartą operatyvinė veikla atkūrus nepriklausomybę įtvirtinta 1990 m. gruodžio 11 d. Policijos įstatyme [1], kurio 20 straipsnis buvo skirtas operatyvinei veiklai. Operatyvinė veikla suvokiama kaip „neviešo pobūdžio nusikaltimų prevencijos ir išaiškinimo veiksmai, kurie naudojami rinkti informacijai apie rengiamus ir padarytus nusikaltimus“.

Šiame straipsnyje galima rasti tam tikrų šiandien išskiriamų operatyvinės veiklos bruožų:

- operatyvinė veikla vykdoma tik kriminalinių ir su valstybės saugumu susijusių objektų atžvilgiu ([...] vykdoma tik kovos su kriminaliniais nusikaltimais bei jų prevencijos tikslais [...]);

¹ Taip tarybinėje operatyvinės veiklos mokykloje buvo suprantamas informacijos, gautos operatyviniais veiksmais, įteisinimas.

- operatyvinę veiklą vykdo tik jos subjektai, t. y. atitinkami specialius įgaliojimus turintys tam tikrų valstybinių institucijų padaliniai ([...] yra operatyvinių policijos tarnybų išimtinė teisė);
- operatyvinė veikla yra vieša ir slapta, žvalgybinio pobūdžio veikla ([...] neviešo pobūdžio nusikaltimų prevencijos ir išaiškinimo veiksmai, kurie naudojami rinkti informacijai apie rengiamus ir padarytus nusikaltimus).

Tačiau tokio reglamentavimo nepakako nei operatyvinių padalinių darbuotojams įgyvendinant savo tiesioginį darbą, nei užtikrinant žmogaus teises.

To laiko chaotiškas reguliavimas pasireiškė net Vyriausybės teisės aktais suteikiant teisę vykdyti operatyvinę veiklą sprendžiant konkrečias problemas. Pavyzdžiui, 1992 m. kovo 20 d. Vyriausybės nutarimu „Dėl operatyvinės veiklos organizavimo muitinių (muitinės postų) teritorijoje bei pasienio ruože“ [9] nustatoma, kad muitinių (muitinės postų) teritorijos bei pasienio ruožo operatyvinį aptarnavimą užtikrina Nacionalinio saugumo tarnybos ir Vidaus reikalų ministerijos įgalioti pareigūnai.

Iki pirmojo operatyvinės veiklos įstatymo priėmimo operatyvinės veiklos teisinis reguliavimas buvo „žinybinio“ pobūdžio. Visai tarybinei operatyvinės veiklos mokyklai būdinga tai, kad operatyvinę veiklą reglamentavo poįstatyminiai, žinybiniai norminiai aktai. Tik Lietuvos TSRS baudžiamojo proceso kodeksas numatė, kad „kvotos organui pavedama imtis reikiamų operatyvinių ir paieškos priemonių, kad būtų išaiškinti nusikaltimo požymiai ir nusikaltimą padarę asmenys [...]“ [11, p. 45]. Toks reglamentavimas išliko iki pirmojo operatyvinės veiklos įstatymo priėmimo ir buvo būdingas net veiksams, apribojantiems konstitucines žmogaus teises, ką tiesiogiai numatė to laiko teisės aktai. Jau minėtame Policijos įstatyme buvo numatyta, kad „operatyvinės veiklos priemonės, metodus, būdus ir jų taikymo tvarką reglamentuoja specialūs Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos ir Prokuratūros parengti bei Vyriausybės patvirtinti norminiai aktai. Operatyvinės veiklos priemonių ir būdų panaudojimą kiekvienu konkrečiu atveju sankcionuoja prokuroras, jeigu tai numatyta aukščiau išvardintuose teisės aktuose [...]“ [1]. Minėtas Vyriausybės nutarimas įpareigojo Nacionalinio saugumo tarnybą ir Vidaus reikalų ministeriją kartu su Krašto apsaugos ministerija ir Lietuvos Respublikos muitinės departamentu, remiantis galiojančiais įstatymais ir kitais normatyviniais aktais per 2 savaites parengti „[...] pagrindines veiklos kryptis ir tvarką (numatant galimybę prireikus operatyviam darbui pasitelkti teritorinių policijos komisariatų pajėgas)“ [9].

Pirmojo operatyvinės veiklos įstatymo [2] priėmimas įgavo ne tik teisinę, bet ir socialinę ir politinę reikšmę – tai buvo reikšmingas žingsnis teisinės valstybės link, žingsnis, kuris kartu buvo pirmas garantas užtikrinant žmogaus ir piliečių konstitucines teises.

Šis įstatymas nebuvo tobulas juridinės technikos požiūriu (operatyvinės veiklos įstatymo priėmimą lydėjo tą pačią dieną priimtas Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl operatyvinės veiklos įstatymo įsigaliojimo“ [3], kuriame nustatomi operatyvinės veiklos subjektai ir pateikiamos įstatyme vartojamos sąvokos), prieštaravo Konstitucijos nuostatoms (1992 m. spalio 25 d. referendumu priimta Lietuvos Respublikos Konstitucija numatė galimus žmogaus teisių apribojimus tik teismo sprendimu, kai įstatyme įtvirtintus tam tikrus veiksmus sankcionavo generalinis prokuroras ar jį pavaduojantis asmuo). Šis įstatymas galiojo iki 1997 metų naujos redakcijos operatyvinės veiklos įstatymo [4] priėmimo. Naujuoju įstatymu buvo siekiama šių tikslų: *pirma*, galiojantis 1992 m. Operatyvinės veiklos įstatymas kai kuriais aspektais prieštaravo Konstitucijos ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos reikalavimams, todėl naujuoju įstatymu buvo siekiama panaikinti šiuos prieštaravimus. *Antra*, tai naujų operatyvinės veiklos veiksmų įteisinimas, kuriais operatyvinės veiklos subjektai galėtų efektyviau kontroliuoti nusikalstamų susivienijimų narių veiklą. Tai įpareigojimas deklaruoti asmens ir (arba) šeimos narių turtą ir pajamas; įpareigojimas notarams ir bankams teikti informaciją apie sudarytus civilinius sandorius arba atliktas finansines operacijas; laikinas nuosavybės teisių apribojimas. *Trečia*, buvo siekiama nustatyti operatyvinės veiklos subjektų parlamentinės kontrolės mechanizmą.

Reikia pripažinti, kad pirmojo operatyvinės veiklos įstatymo praktinis įgyvendinimas padėjo įtvirtinti operatyvinės veiklos įgyvendinimo principus ir sąlygas, praktikoje patikrino metodus ir priemones, pašalino operatyvinių padalinių darbuotojų įstatymų pažeidimus, įtvirtino operatyvinės veiklos priežiūrą ir kontrolę.

I. Operatyvinės veiklos įstatymo raida įtvirtinant operatyvinių veiksmų ir operatyvinio tyrimo pagrindus

Kaip jau buvo minėta, vidaus teisė turi preciziškai aiškiai sureguliuoti, kokiomis aplinkybėmis ir sąlygomis esant gali būti taikomos specialiosios tyrimo priemonės.

Pirmajame Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatyme numatytas pagrindas operatyviniams veiksams pradėti buvo „[...] pirminė informacija apie ruošiamą arba įvykdytą nusikaltimą, nusikalstamą veiklą ar neteisėtas pajamas“ [2]. Neteisėtos pajamos buvo suprantamos kaip „pajamos, gautos nusikalstamu būdu, užsiimant draudžiamu verslu, taip pat pajamos, už kurias privalėjo būti sumokėti mokesčiai“ [3].

Naujos redakcijos operatyvinės veiklos įstatymu siaurinamas operatyvinių veiksmų pagrindas: „[...] pirminė informacija apie rengiamą arba padarytą valstybinį ar kitą sunkų nusikaltimą, nusikaltimą rengusį arba padariusį asmenį, asmens priklausymą nusikalstamam susivienijimui, taip pat kitų valstybių specialiųjų tarnybų veiklą“ [4].

Galiojantis operatyvinės veiklos įstatymas [6] numato, kad operatyvinių veiksmų atlikimo pagrindas yra informacija apie operatyvinės veiklos objektus. Tai „rengiamos, daromos ar padarytos nusikalstamos veikos, jas rengiantys, darantys ar padarę asmenys, šių asmenų aktyvūs veiksmai neutralizuojant operatyvinę veiklą arba įterpiant nusikalstamų struktūrų narius į teisėsaugos, krašto apsaugos ar kitas valstybės valdžios ir valdymo institucijas, kitų valstybių specialiųjų tarnybų veiklą, kiti su valstybės saugumu susiję asmenys ir įvykiai“.

Galiojančiame įstatyme atsisakoma nuostatos apriboti operatyvinių veiksmų pagrindus informacija apie valstybinius ar kitus sunkius nusikaltimus, nes ir kitų nusikaltimų sudėtingumas, paplitimas ir paslėpta forma (pvz., kišenvagystės) verčia numatyti adekvačias priemones, kurios be operatyvinių veiksmų sunkiai įsivaizduojamos. Be to, anksčiau galiojusio operatyvinės veiklos įstatymo praktika parodė, kad minėta nuostata buvo „apeinama“, vykdamas operatyvinius veiksmus „[...] nusikaltimą rengusio arba padariusio asmens atžvilgiu“. Taip pat praplečiamas operatyvinės veiklos objektas (kartu ir operatyvinių veiksmų pagrindai) įtraukiant su valstybės saugumu susijusius asmenis bei įvykius. Toks operatyvinės veiklos objekto praplėtimas (kartu ir operatyvinių veiksmų pagrindų), mūsų nuomone, susijęs su suvokiant operatyvinės veiklos, kaip vidaus žvalgybinės veiklos, apimančios ir kontržvalgybinę veiklą, būtiną gauti renkant informaciją apie grėsmes konstitucinei santvarkai, jos nepriklausomybei, ekonominiam saugumui, valstybės gynybinės galios užtikrinimui ar kitiems svarbiems nacionalinio saugumo interesams, suvokimu. Daugeliu atveju tai gali būti tik neigiami reiškiniai, galintys nulemti konkretaus nusikaltimo ir atskirų nusikaltimo rūšių darymą.

Pagrindinė operatyvinės veiklos organizacinė taktinė forma yra operatyvinis tyrimas. Ir pirmajame, ir vėlesniuose operatyvinės veiklos įstatymuose pabrėžiamas operatyvinio tyrimo išskirtinumas – galimybė atlikti motyvuotos teismo nutarties ar sankcijos reikalaujančius veiksmus. Pirmajame operatyvinės veiklos įstatyme operatyvinis tyrimas suprantamas kaip organizacinė taktinė operatyvinės veiklos forma, apimanti prasiskverbiančio pobūdžio operatyvinius veiksmus. Operatyvinis įstatymo numatytas nusikalstamų veikų tyrimas atliekamas: kai nenustatyti jas įvykdę asmenys; kai yra pirminė patikrinta informacija apie asmens padarytą nusikalstamą veiklą [2].

Taip pat pateikiama laiko prasme ankstesnės operatyvinės veiklos taktinės formos – operatyvinės paieškos samprata – generalinio prokuroro arba jį pavaduojančio asmens

sankcijos nereikalaujanti veiksmų visuma pirminei informacijai apie nusikaltimą ir nusikalstamą veiklą gauti, patikrinti ir realizuoti [2].

1997 metų redakcijos operatyvinės veiklos įstatyme operatyvinis tyrimas suprantamas kaip organizacinė taktinė operatyvinės veiklos forma, apimanti ir operatyvinius veiksmus. Operatyvinis tyrimas atliekamas tada, kai nenustatytas nusikalstamą veiklą rengęs arba padaręs asmuo; yra pirminė patikrinta informacija apie asmens nusikalstamą veiklą; yra pirminė patikrinta informacija apie asmens priklausymą nusikalstamam susivienijimui; yra duomenų apie kitų valstybių specialiųjų tarnybų veiklą; pasislepia kaltinamasis, teisiarūpė arba nuteistasis [4].

Esant operatyvinio tyrimo pagrindui, ir operatyvinės veiklos subjektai, gavę numatytą sankciją, turi teisę: kontroliuoti pašto siuntas ir elektros ryšius; slapta kontroliuoti asmens susirašinėjimą, telegrafo ir kitus pranešimus, klausytis telefoninių pokalbių ir daryti jų įrašus; taikyti nusikalstamą veiklą imituojantį elgesio modelį; naudoti specialiąją techniką; slapta apžiūrėti gyvenamąsias patalpas.

Taip pat numatoma, kad operatyvinė paieška – sankcijos nereikalaujanti operatyvinių veiksmų visuma pirminei informacijai apie nusikaltimą gauti, patikrinti ir realizuoti.

2002 metų redakcijos Operatyvinės veiklos įstatyme operatyviam tyrimui dėl jo specifškumo skiriamas atskiras skirsnis, kuriame, be operatyvinio tyrimo pagrindų, labai aiškiai išdėstomi visi motyvuotos teismo nutarties ar prokuroro sankcijos reikalaujantys veiksmai. Operatyvinis tyrimas suprantamas kaip organizacinė taktinė operatyvinės veiklos forma, apimanti operatyvinius veiksmus, įskaitant ir tuos, kuriems atlikti reikia motyvuotos teismo nutarties arba prokuroro sankcijos.

Operatyvinis tyrimas atliekamas tada, kai:

- 1) nusikalstamos veikos požymiai nėra nustatyti, bet turima informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba apie apysunkius nusikaltimus, numatytus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 131 straipsnyje, 145 straipsnio 2 dalyje, 146 straipsnio 2 ir 3 dalyse, 150 straipsnio 1 dalyje, 151 straipsnio 2 dalyje, 162 straipsnyje, 178 straipsnio 2 dalyje, 180 straipsnio 1 dalyje, 181 straipsnio 1 dalyje, 187 straipsnio 2 dalyje, 189 straipsnio 2 dalyje, 198 straipsnio 2 dalyje, 213 straipsnio 1 dalyje, 214 ir 215 straipsniuose, 225 straipsnio 2 dalyje, 227 straipsnio 2 dalyje, 228 straipsnio 2 dalyje, 240 straipsnyje, 253 straipsnio 1 dalyje, 256 straipsnio 1 dalyje, 300 straipsnio 2 dalyje, 301 straipsnio 2 dalyje, 302 straipsnio 2 dalyje, 307 straipsnio 1 ir 2 dalyse, arba apie nusikaltimą rengiantį, darantį ar padariusį asmenį;
- 2) yra informacijos apie kitų valstybių specialiųjų tarnybų veiklą;
- 3) pasislepia įtariamasis, kaltinamasis arba nuteistasis;
- 4) dingsta be žinios asmuo;
- 5) vykdoma asmenų apsauga nuo nusikalstamo poveikio;
- 6) vykdoma valstybės paslapčių apsauga;
- 7) turima informacijos apie veikas, keliančias grėsmę valstybės konstitucinei santvarkai, jos nepriklausomybei, ekonominiam saugumui, valstybės gynybinės galios užtikrinimui ar kitiems svarbiems nacionalinio saugumo interesams [6].

Pažymėtina, kad kartu su operatyvinių veiksmų pagrindais buvo plečiamas ir operatyvinio tyrimo pagrindų sąrašas. Be atskirų kriminalinių veikų, operatyvinio tyrimo galimybė suteikiama tirti tam tikrus žmogui, visuomenei, valstybei pavojingus reiškinius, apsaugoti tam tikrus režimus. Operatyvinės veiklos įstatymo pakeitimo projekte bandomas praplėsti tokių reiškinių sąrašas, nes operatyvinio tyrimo pagrindu, kol kas reaguojant į kitų valstybių skaudžią patirtį, numatoma *informacija apie teroristinę veiklą* [14].

Operatyvinės veiklos mokslininkų nuomone, operatyvinis tyrimas gali būti pradedamas tik turint užtektinai duomenų, liudijančių asmens ar grupės asmenų nusikalstamą veiklą. Taip pat būtinas ir kitas reikalavimas – negalėjimas užkardyti ir išsiaiškinti rengiamų, daromų ar padarytų nusikaltimų kitais būdais, kaip tik atliekant operatyvinį tyrimą. Galiojančios re-

dakcijos įstatymas pirmą kartą įstatyme įtvirtino antrąjį reikalavimą – jį galima perkelti kaip reikalavimą *atlikti operatyvinius veiksmus tik tais atvejais, kai kitais būdais neįmanoma ar sudėtinga apginti asmens, visuomenės ir valstybės interesus* [6], nes operatyvinis tyrimas apima ir operatyvinius veiksmus.

Tačiau galiojančio įstatymo analizė rodo, kad riba tarp operatyvinių veiksmų pagrindo ir operatyvinio tyrimo pagrindų yra labai neaiškiai apibrėžta. Pirmuosiuose operatyvinės veiklos įstatymuose buvo įtvirtinta nuostata, kad operatyvinis tyrimas galimas tik esant *pirminei patikrintai informacijai*¹ [2; 4]. Operatyvinio tyrimo išskirtinumas nulemia tokios „ribos“ būtinybę. Šiuo metu praktikoje šis reikalavimas kompensuojamas procedūriniais aspektais, nes operatyvinis tyrimas pradedamas motyvuotu nutarimu, kuriame išdėstomi motyvai, pagrįsti duomenys, o šį nutarimą tvirtina operatyvinio padalinio vadovas. Mūsų nuomone, galiojančiame operatyvinės veiklos įstatyme būtinos tam tikros korekcijos šiuo klausimu.

Tokių korekcijų būtinumą lemia ir tai, kad vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisės aktais, operatyvinio tyrimo atlikimas gali sukelti tam tikrų teisinių padarinių. Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatyme [7] numatyta, kad leidimas dirbti ar susipažinti su valstybės paslaptį sudarančia informacija asmenims neišduodamas, jeigu asmens atžvilgiu atliekamas operatyvinis tyrimas. 2002 metų Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime Nr. 93 „Dėl informacijos apie asmenį, siekiantį eiti arba einantį pareigas valstybės ar savivaldybės įstaigoje, pateikimo tvarkos patvirtinimo“, nustatančio tokios informacijos pateikimo tvarką, numatoma, kad vertinant asmens patikimumą, pateikiama informacija apie tikrinamojo asmens atžvilgiu atliekamą operatyvinį tyrimą.

Pažymėtina, kad galiojančiame operatyvinės veiklos įstatyme pirmą kartą įtvirtinama svarbi konstitucinė garantija – pabaigus operatyvinį tyrimą, jei operatyvinė informacija apie operatyvinės veiklos objektą nepasitvirtino, apie privatų asmens gyvenimą surinkta informacija per 3 mėnesius turi būti sunaikinta.

II. Operatyvinės veiklos įstatymo raida įtvirtinant motyvuotos teismo nutarties ar prokuroro sankcijos reikalaujančius operatyvinius veiksmus

Jau pirmame Operatyvinės veiklos įstatyme operatyvinės veiklos subjektams suteikiama teisė, sankcionavus Lietuvos Respublikos generaliniam prokurorui arba jį pavaduojančiam asmeniui, slapta apžiūrėti patalpas bei specialiosiomis priemonėmis kontroliuoti pašto siuntas ir elektros ryšius [2]. Analizuodami šio įstatymo normas, reglamentuojančias sankcijos reikalaujančius veiksmus, galime rasti nemažai netikslumų. *Pirma*, kaip teisė operatyvinės veiklos subjektams numatyta slapta apžiūrėti patalpas, tuo tarpu to paties įstatymo 8 straipsnyje šios teisės turinys susiaurinamas tik slapta gyvenamosios patalpos apžiūra. *Antra*, ryški sąvokų problema. Įstatyme numatyta operatyvinės veiklos subjektų teisė *specialiomis priemonėmis kontroliuoti pašto siuntas ir elektros ryšius* kitame įstatymo straipsnyje įvardijama kaip *prasiskverbiančio pobūdžio operatyviniai veiksmai*. Lydimajame teisės akte *specialia technika* laikoma elektroninių ir techninių prasiskverbiančio pobūdžio priemonių visuma, skirta gauti informaciją Lietuvos Respublikoje gyvenančių asmenų atžvilgiu, kuriai panaudoti reikia generalinio prokuroro arba jį pavaduojančio asmens sankcijos [3]. *Trečia*, mūsų nuomone, pati didžiausia pirmojo operatyvinės veiklos įstatymo problema ta, kad sankcionavimo tvarka jau tuo metu neatitiko Konstitucijos normų.

Naujos redakcijos operatyvinės veiklos įstatymas numatė, kad slapto asmens susirašinėjimo, telegrafo ir kitų pranešimų kontrolę, pašto siuntų ir elektros ryšių kontrolę, slapta telefoninių pokalbių klausymąsi, specialios technikos naudojimą, slapta gyvenamosios patalpos apžiūrą sankcionuoja Lietuvos Respublikos apygardų teismų pirmininkai ir šių teismų

¹ Operatyvinės veiklos teorijoje nėra vienos nuomonės, kada pirminė operatyvinės informacija laikytina patikrinta. Plačiąja prasme tokia ji tampa tada, kai pirminės žvalgybos metu gauta informacija patvirtinama kitais operatyvinės veiklos metodais ir priemonėmis.

baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkai pagal generalinio prokuroro arba jo įgalioto generalinio prokuroro pavaduotojo motyvuotą teikimą [4]. Tokiu būdu panaikinami ankstesnio įstatymo prieštaravimai Konstitucijos ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatoms.

Praktika išryškino, mūsų nuomone, kai kurias kitas problemas. *Pirma*, gramatinė minėtos normos analizė prasilenkė su to laiko praktika. Įstatymas „reikalavo“ apygardų teismų pirmininkų ir šių teismų baudžiamųjų bylų skyrių pirmininkų sankcijos. *Antra*, „paveldima“ nuostata, kad tik gyvenamųjų patalpų slaptai apžiūrai reikalinga sankcija. *Trečia*, išlieka specialios technikos sampratos problema. Specialios technikos sąvoka veikslių turinio prasme praplečiama ir suprantama kaip „[...] techninės priemonės, skirtos elektros ryšių, telegrafo ir kitiems pranešimams kontroliuoti, telefoniniams pokalbiams klausytis bei jų įrašams daryti, taip pat stacionariai gyvenamųjų, administracinių ir kitokių patalpų bei transporto priemonių garso ir vaizdo kontrolei, ir kurioms panaudoti reikia sankcijos“. Neakivaizdinių studijų ir kvalifikacijos kėlimo metu analizuojant specialiąją techniką, skirtą administracinėms ir kitoms patalpoms bei transporto priemonėms kontroliuoti garsu ir vaizdu, daugelis praktinių operatyvinių darbuotojų tik intuityviai modeliuojant konkrečias praktines situacijas gebėdavo atskirti specialiąją techniką nuo operatyvinės technikos, nors logiškai to paaiškinti negalėjo, pavyzdžiui, diktofono naudojimas kaip specialiosios technikos ir operatyvinės technikos.

Galiojantis operatyvinis veiklos įstatymas labai aiškiai ir tiksliai nurodo, kad operatyvinės veiklos subjektai, esant numatytiems operatyvinio tyrimo pagrindams, gavę nustatytą sankciją, turi teisę: slapta kontroliuoti pašto siuntas, dokumentų siuntas, pašto perlaidas bei jų dokumentus; specialia tvarka naudoti technines priemones ir gauti informaciją iš telekomunikacijų operatorių ir telekomunikacijų paslaugų teikėjų; slaptai patekti į gyvenamąsias ir negyvenamąsias patalpas, transporto priemones bei jas apžiūrėti, laikinai paimti ir apžiūrėti dokumentus, imti tyrimui medžiagų, žaliavų ir produkcijos pavyzdžių bei kitų objektų neskelbdami apie jų paėmimą; naudoti nusikalstamos veikos imitacijos modelį; atlikti kontroliuojamąjį gabenimą [6].

Galiojančiu operatyvinės veiklos įstatymu, mūsų nuomone, buvo išspręsta nemažai problemų.

Pirma, aiškiai atskiriamas techninių priemonių naudojimas pagal naudojimo tvarką. *Techninių priemonių naudojimas specialia tvarka* – teismo sankcionuotas techninių priemonių naudojimas operatyvinėje veikloje kontroliuojant ar fiksuojant asmenų pokalbius, kitokį susižinojimą ar veiksmus, kai nėra vienam pokalbio, kitokio susižinojimo ar veiksmų dalyviui apie tokią kontrolę nėra žinoma ir tai vykdoma įstatymų nustatyta tvarka apribojant žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą.

Antra, praplečiamas sankcionavimo reikalaujančių slaptos apžiūros objektų sąrašas, taip pat su apžiūra susijusių veiksmų sąrašas – *slaptai patekti į gyvenamąsias ir negyvenamąsias patalpas, transporto priemones bei jas apžiūrėti*.

Trečia, praplečiamas sankcionuojamų veiksmų sąrašas. **Pirma**, tai prie sankcionuojamų veiksmų priskiriami *laikinas dokumentų paėmimas ir apžiūra, medžiagų, žaliavų ir produkcijos pavyzdžių bei kitų objektų paėmimas tirti neskelbiant apie jų paėmimą*. Pirmieji operatyvinės veiklos įstatymai tokius veiksmus numatė kaip operatyvinės veiklos subjektų teises, realizuojamas Vyriausybės nustatyta tvarka ([...] *imti medžiagas, dokumentus, žaliavas ir produkcijos pavyzdžius bei kitus objektus tyrimui, neskelbiant apie jų paėmimą* [2]; [...] *imti tyrimui medžiagų, žaliavų ir produkcijos pavyzdžius bei kitus objektus, neskelbiant apie jų paėmimą* [4]). **Antra**, įstatyme įtvirtinama, kad operatyviniame tyrimui reikalingą konkrečią informaciją apie buvusius telekomunikacijų įvykius iš telekomunikacijų operatorių ir telekomunikacijų paslaugų teikėjų operatyvinės veiklos subjektai turi teisę gauti motyvuota apylinkės teismo teisėjo nutartimi, priimta pagal operatyvinės veiklos subjektų vadovų ar jų įgaliotų vadovų pavaduotojų motyvuotus teikimus [6].

Ketvirta, taisoma operatyvinės veiklos praktikoje išryškėjusi problema dėl galimybės atlikti sankcionuotus veiksmus neatidėliotinų situacijų atvejais, kai nedelsiant reikia imtis

skubių priemonių. Sudėtinga ankstesnė sankcionavimo procedūra tokiais atvejais buvo rimta nusikaltimų prevencijos problema. Todėl operatyvinių padalinių pareigūnams, siekiant išvengti sunkių padarinių, nelikdavo nieko kita kaip tik pažeisti operatyvinės veiklos įstatymo nuostatas ir vykdyti nesankcionuotus veiksmus. Įstatyme numatoma, kad neatidėliotinais atvejais, kai kyla pavojus žmogaus gyvybei, sveikatai, nuosavybei, visuomenės ar valstybės saugumui, leidžiama atlikti pašto siuntų, dokumentų siuntų, pašto perlaidų bei jų dokumentų slaptą kontrolę, techninių priemonių naudojimą specialiaja tvarka, slaptą patekimą į gyvenamąsias ir negyvenamąsias patalpas, transporto priemones, taip pat jų apžiūrą, laikiną dokumentų paėmimą ir apžiūrą, medžiagų, žaliavų ir produkcijos pavyzdžių bei kitų objektų paėmimą tirti neskelbiant apie jų paėmimą veiksmus remiantis generalinio prokuroro ar jo įgalioto generalinio prokuroro pavaduotojo arba apygardų prokuratūrų vyriausiųjų prokurorų ar jų įgaliotų vyriausiųjų prokurorų pavaduotojų motyvuotu nutarimu [6].

Penkta, gana aiškiai detalizuojama sankcionavimo tvarka.

Pažymėtina, kad nuo pirmojo operatyvinės veiklos įstatymo įsigaliojimo beveik nesikeitė sankcionuojamų veiksmų terminai (orderis techninėms operatyvinėms priemonėms panaudoti išduodamas *ne ilgesniam kaip 90 parų laikotarpiui, kas 15 parų pratęsiant orderio galiojimą* [2]; slapto asmens susirašinėjimo, telegrafo ir kitų pranešimų kontrolė, pašto siuntų ir elektros ryšių kontrolė, slaptas telefoninių pokalbių klausymasis, specialiosios technikos naudojimas sankcionuojamas *ne ilgesniam kaip trijų mėnesių laikotarpiui*. Šiam laikotarpiui praėjus, jis *gali būti pratęstas* [4]; pašto siuntų, dokumentų siuntų, pašto perlaidų bei jų dokumentų slapta kontrolė, techninių priemonių naudojimas specialiaja tvarka sankcionuojami *ne ilgesniam kaip 3 mėnesių laikotarpiui*. Šis laikotarpis *gali būti pratęstas* [6]), tačiau tik galiojančios redakcijos įstatymas numato, kad slaptas patekimas į gyvenamąsias ir negyvenamąsias patalpas, transporto priemones, jų apžiūrą, laikinas dokumentų, medžiagų, žaliavų, produkcijos pavyzdžių bei kitų objektų paėmimas sankcionuojami *ne ilgesniam kaip 3 mėnesių laikotarpiui*. Šis laikotarpis *gali būti pratęstas*. Operatyvinės veiklos įstatymų raida rodo, kad minėtų veiksmų atlikimo terminų pratęsimų skaičius nebuvo ribojamas. Tokia praktika sukėlė tam tikras diskusijas ir artimiausiu metu gali būti keičiama [12]. Apibrėžtumo principas reikalauja, kad būtų nustatomos tikslios ir protingos laiko ribos, kurių metu gali būti ribojamos žmogaus teisės. Operatyvinių veiksmų termino apribojimas gali kelti kitų problemų. Tam tikriems nusikalstamiems veiksams tirti ir išaiškinti neretai reikia metų metus atlikti operatyvinius sankcijos reikalaujančius veiksmus. Manytume, kad žmogaus teisių apsaugos mechanizmą reikėtų numatyti ne ribojant terminus, bet nustatant institucines saugos galimybes.

Mūsų nuomone, galiojančiame įstatyme išryškėja dar mažai Lietuvoje svarstoma problema, susijusi su įstatymo 3 straipsnio 9 dalyje numatyta išimtimi leidžiančia bendrąja tvarka taikyti techninių priemonių naudojimą operatyvinėje veikloje kontroliuojant ar fiksuojant asmenų pokalbius, kitokį susižinojimą ar veiksmus, kai nė vienam pokalbio, kitokio susižinojimo ar veiksmų dalyviui apie tokią kontrolę nėra žinoma, kai jos naudojamos operatyvinės veiklos subjektų patalpose ir transporto priemonėse tų pačių subjektų iniciatyva saugumui bei imunitetui užtikrinti, išskyrus patalpas, naudojamas įmonių, įstaigų ir organizacijų, įsteigtų kaip operatyvinę veiklą užtikrinančių ir jai palankias sąlygas sudarančių, taip pat pokalbių telefonu kontrolę. Daugelyje valstybių (pvz., JAV) diskutuojamas klausimas susijęs su darbuotojo ir valstybės tarnautojo, pareigūno teisės į privatumą ribomis darbo vietoje ir elektroninių stebėjimo priemonių naudojimu.

III. Operatyvinės veiklos kontrolė ir priežiūra

Operatyvinės veiklos reglamentavimo raida, visuomenėje vykstantys socialiniai bei politiniai procesai rodo, kad operatyvinės veiklos teisinis reguliavimas – labai „jautri“ teisinio reguliavimo sritis. Valstybei, kurios pareiga yra užtikrinti atskirų individų teises ir laisves, ne

visada pavyksta vienu metu suderinti asmens bei visuomenės interesus. Dėl šios priežasties valstybė, nenorėdama pažeisti asmeniui garantuotų teisių ar laisvių bei pačios visuomenės interesų pusiausvyros, yra priversta ieškoti būdų, kaip suderinti asmens ir visuomenės interesus. Vienas iš tokių interesų derinimo būdų ir yra asmens teisių bei laisvių ribojimas priimant netradicines specialiąsias tyrimo priemones. Žmogaus teisės gali būti ribojamos, siekiant apsaugoti kitų asmenų teises, visuomenės bei valstybės interesus. Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo [7] analizė rodo, kad dauguma su operatyvine veikla susijusios informacijos pripažįstama įslaptinta informacija. Toks teisinio reguliavimo būdas glaudžiai susijęs su ypatingu visuomenės požiūriu ir masinėje sąmonėje asocijuojasi su socialinių normų žmogaus teisių ir laisvių srityje pažeidimu.

Todėl operatyvinės veiklos kontrolę ir priežiūrą galima suvokti kaip žmogaus teisių apsaugos instrumentą. Jau pirmuosiuose operatyvinės veiklos įstatymuose atskiruose straipsniuose įtvirtinama operatyvinės veiklos teisėtumo kontrolė – operatyvinės veiklos teisėtumą kontroliuoja Lietuvos Respublikos generalinis prokuroras arba jį pavaduojantis asmuo [2]; [...] arba jo įgaliojamas vienas generalinio prokuroro pavaduotojas [4] – bei parlamentinė priežiūra, kuri apsiriboja statistinėmis ataskaitomis apie sankcijos reikalaujančių veiksmų pareiškimų (teikimų) skaičių, atmestų, patenkintų ir pratęstų pareiškimų (teikimų) skaičių [2; 4].

Galiojantiame operatyvinės veiklos įstatyme atskirame skirsnyje (*Operatyvinės veiklos kontrolė, koordinavimas ir priežiūra*) labai detalai reglamentuojama kontrolė, kurią galima skirstyti į vidaus, prokuratūros ir vyriausybės, bei parlamentinę priežiūrą [6]. Pabrėžtina, kad galiojantis įstatymas numato specialios sudaryti Operatyvinės veiklos parlamentinę komisiją, kuri yra nuolatinė, ir aiškiai detalizuoja šios komisijos uždavinius, teises, komisijos narių ir pasitelktų asmenų pareigas, komisijos priimamus sprendimus.

Įstatyme fiksuojama labai svarbi teisinė slaptųjų operatyvinės veiklos dalyvių apsaugos garantija – draudimas komisijai susipažinti su operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių tapatybę nustatančiais duomenimis bei detalia informacija apie šių dalyvių kiekybinę ir personalinę sudėtį. Kitame straipsnyje pabrėžiama, kad operatyvinės veiklos slaptieji dalyviai bei informacija apie juos yra operatyvinės veiklos subjektų *vidaus kontrolės objektas*.

IV. Kitų operatyvinės veiklos įstatymo nuostatų raida saugant žmogaus teises

Kai kurie autoriai teigia, kad principai turi būti tiesiogiai suformuluoti, deklaruoti arba juos turi būti įmanoma logiškai išvesti iš kitų tiesiogiai suformuluotų principų. Tik šitaip traktuojami teisės principai gali atitikti pirminę, visuotinai pripažintą žodžio *principas* reikšmę [12, p. 208]. Yra ir nuomonė, kad principai gali būti išlukštenami iš „konkrečių“ teisės normų turinio jas apibendrinus [13, p. 124–126]. Galiojantis operatyvinės veiklos įstatymas pirmas tiesiogiai įtvirtino operatyvinės veiklos principus.

Vienas įtvirtintų bendrųjų operatyvinės veiklos principų – žmogaus teisių bei laisvių užtikrinimo principas. Šio principo turinys gana išsamiai atskleistas įstatymo 6 straipsnyje („Žmogaus ir piliečių teisių bei laisvių apsauga vykdant operatyvinę veiklą“). Jame nurodyta, kad:

– operatyvinės veiklos metu negali būti pažeistos žmogaus ir piliečių teisės bei laisvės. Atskiri šių teisių ir laisvių apribojimai yra laikini ir gali būti taikomi tik įstatymų nustatyta tvarka, siekiant apginti kito asmens teises ir laisves, nuosavybę, visuomenės ir valstybės saugumą.

Kitame įstatymo straipsnyje įtvirtintas glaudžiai su minėta nuostata susijęs reikalavimas, kad operatyviniai veiksmai atliekami [...] tais atvejais, kai kitais būdais neįmanoma ar sudėtinga apginti asmens, visuomenės ir valstybės interesus.

– operatyvinė veikla vykdoma neatsižvelgiant į asmenų lytį, rasę, tautybę, kalbą, kilmę, socialinę padėtį, tikėjimą, įsitikinimus ar pažiūras.
– draudžiama taikyti operatyvinę veiklą Respublikos Prezidentui.

Pirmą kartą imunitetas operatyvinės veiklos įstatyme įtvirtintas 1997 metų Operatyvinės veiklos įstatyme, numatant, kad negalima taikyti specialiosios technikos, gyvenamosios patalpos slaptos apžiūros, susirašinėjimo, telegrafo ir kitų pranešimų slaptos kontrolės prieš Lietuvos Respublikos Prezidentą, Seimo narius ir Vyriausybės narius [2]. Vėliau imunitetą turinčių asmenų sąrašas siaurinamas neleidžiant taikyti specialiosios technikos, gyvenamosios patalpos slaptos apžiūros, susirašinėjimo, telegrafo ir kitų pranešimų slaptos kontrolės prieš Lietuvos Respublikos Prezidentą bei praplečiamas sankcijos reikalaujančių veiksmų sąrašas bendru draudimu vykdyti operatyvinę veiklą prieš Respublikos Prezidentą.

- atlikdami operatyvinius veiksmus, operatyvinės veiklos subjektų pareigūnai turi atsižvelgti į nusikalstamų kėslų pavojingumą asmeniui, visuomenei ir valstybei.

Iš šio reikalavimo galima išlukštenti „proporcingumo“ operatyvinėje veikloje principą.

- operatyvinės veiklos subjektams draudžiama provokuoti asmenis daryti nusikalstamas veikas. Provokacija – tai spaudimas, aktyvus skatinimas arba kurstymas daryti nusikalstamą veiką apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jei dėl to asmuo padaro arba kėsina padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino daryti.

Ankstesnės redakcijos įstatymuose buvo įtvirtinta operatyvinės veiklos subjektų pareiga ginti asmenis nuo provokacijos – prieš jų valią daromo aktyvaus spaudimo atlikti (padaryti) nusikalstamą veiklą [2; 4]. Reikia pripažinti, kad nei prieš tai galioję, nei dabar galiojantys įstatymai aiškios provokacijos sampratos nepateikia. Teismų praktikoje kol kas taip pat nėra reikiamo aiškumo. Todėl, mūsų nuomone, šiuo klausimu būtina vykdyti kryptingus tyrimus, aprobuoti užsienio valstybių patirtį,

- tais atvejais, kai pažeistos žmogaus ir piliečių teisės bei laisvės, operatyvinės veiklos subjektai teisės aktų nustatyta tvarka privalo atkurti pažeistas teises ir atlyginti žalą,

- negali būti perduota arba atskleista operatyvinės veiklos metu gauta įslaptinta informacija, taip pat duomenys apie žmogaus asmeninį ir šeiminių gyvenimą, garbę ir orumą žeminantys duomenys, išskyrus perdavimą bendradarbiaujant operatyvinės veiklos subjektams ir atvejus, numatytus įstatymo 17 straipsnyje,

- pabaigus operatyvinį tyrimą, jei operatyvinė informacija apie operatyvinės veiklos objektą nepasitvirtino, apie privatų asmens gyvenimą surinkta informacija per 3 mėnesius turi būti sunaikinta. Prieš 1 mėnesį iki minėtos sankcionuotais veiksmais surinktos informacijos sunaikinimo apie tai pranešama operatyvinius veiksmus sankcionavusiam pareigūnui,

- asmuo, manantis, kad operatyvinės veiklos subjektų veiksmai pažeidė jo teises ir laisves, gali apskųsti šiuos veiksmus operatyvinės veiklos subjekto vadovui, prokurorui arba teismui.

Išvados

Nusikalstamumas pažeidžia svarbiausias asmens teises bei laisves, neigiamai veikia visuomenės bei valstybės pagrindus. Todėl valstybės socialinė ir ekonominė branda, demokratijos lygis nulemia vieną iš valstybės priedermių – užtikrinti kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių. Asmens teisės bei laisvės nėra absoliuti ir nekintama kategorija. Valstybė esant tam tikroms sąlygoms priversta riboti vieno žmogaus teises siekdama apsaugoti kitų asmenų teises, visuomenės bei valstybės teisėtus interesus. Operatyvinė veikla – viena specifinių teisinių žmogaus, visuomenės bei valstybės apsaugos priemonių, kurios pobūdis pasižymi tam tikrų žmogaus teisių bei laisvių apribojimais. Toks teisių ir laisvių ribojimas turi būti teisėtas, proporcingas ir pagrįstas.

Operatyvinės veiklos teisinis reguliavimas – labai „jauna“ teisinio reguliavimo sritis. Operatyvinės veiklos įstatymo raidos analizė rodo, kad nueitas ilgas kelias saugant žmogaus teises. Prieš atkuriant nepriklausomybę operatyvinė veikla buvo neviešo pobūdžio, su-reguluota slaptais žinybiniais norminiais aktais, su ja galėjo susipažinti tik ribotas visuome-

nės narių skaičius. Todėl operatyvinės veiklos suregulavimas įstatymu – viena pagrindinių žmogaus teisių bei laisvių apsaugos garantijų.

Operatyvinės veiklos įstatymo raidą pirmiausia nulėmė žmogaus teisių apsauga, valstybės interesų ir žmogaus teisių bei laisvių pusiausvyros ieškojimas. Teisinio reguliavimo raida buvo keičiamos įstatymo nuostatos, siekiant, kad jos atitiktų teisinės valstybės principus, Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir Konvencijų nuostatas, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bei Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje formuojamą žmogaus teisių apsaugos doktriną. Kartu operatyvinės veiklos įstatymo raida rodo tendencijas, kad vardan žmogaus teisių, visuomenės bei valstybės interesų apsaugos operatyvinės veiklos, kaip adekvataus instrumento, galimybės plečiamos reaguojant į besikeičiantį nusi- kalstamumą, visuomenės bei valstybės raidą, naujų grėsmių ir kitų veiksnių atsiradimą.

LITERATŪRA

1. **Lietuvos Respublikos** policijos įstatymas // Valstybės žinios. 1991 01 20. Nr. 2–22.
2. **Lietuvos Respublikos** operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 1992 08 10. Nr. 22–639.
3. **Lietuvos Respublikos** Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo įsigaliojimo“ // Valstybės žinios. 1992 08 10. Nr. 22–640.
4. **Lietuvos Respublikos** operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 1997 06 06. Nr. 50–1190.
5. **Lietuvos Respublikos** operatyvinės veiklos įstatymo 4 straipsnio pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000 12 29. Nr. 111–3572.
6. **Lietuvos Respublikos** operatyvinės veiklos įstatymas // Valstybės žinios. 2002 06 28. Nr. 65–2633.
7. **Lietuvos Respublikos** valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004 01 07. Nr. 4–29.
8. **Lietuvos Respublikos** Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198-1 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000 05 12. Nr. 39–1105.
9. **1992 m. kovo 20 d.** Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl operatyvinės veiklos organizavimo muitinių (muitinės postų) teritorijoje bei pasienio ruože“.
10. **Lietuvos Respublikos** Vyriausybės nutarimas „Dėl informacijos apie asmenį, siekiantį eiti arba einantį pareigas valstybės ar savivaldybės įstaigoje, pateikimo tvarkos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002. Nr. 93–3998.
11. **Lietuvos TSRS** baudžiamojo proceso komentaras. – Vilnius: Mintis, 1989.
12. **Birmontienė T. ir kt.** Konstitucinė teisė. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2001.
13. **Vaišvila A.** Teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2000.
14. **Operatyvinės** veiklos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas // <http://www.lrs.lt>; prisijungimo laikas: 2004-11-10.

The Development of Law of Operational Activities from the Point of Protection of Human Rights

Dr. Darius Petrošius

Mykolas Romeris University

Keywords: *operational activities, human rights.*

SUMMARY

The article deals with the problem of protection of human rights and freedoms from the perspective of operational activities, which is very widely examined, in public as well as in scientific research.

For now there had been only few individual cases conditioned by various laws of operational activities and associated with the limitation of constitutional rights.

After the reestablishment of Lithuanian Independence, there have been 3 versions of the Law of Operational Activities passed, which are examined in the article by the method of comparative analysis from the point of view of human rights.

Crime not only breaks the most essential human rights, but also has a negative influence on the society as well as on the nation. That is why the social and economical maturity and the level of democracy are the conditions for one of the main obligations of the country, which is to prevent crime. The human rights are not an absolute and unalterable category. Under certain conditions the state might be forced to restrict the rights of one human being in order to protect the others and the legal state interests. Operational activities are one of the specific means for the state, human and society security, which, however restricts some rights of people. But this restriction must be legal, proportional and legitimate.

The regulation of the operational activities is quite a new field of study of legal regulation. The analysis of the development of the Law of Operational Activities demonstrates that the protection of human rights increases. This might be caused by the fact that before the Independence, the operational activities were unadvertised and regulated by secret departmental standard acts. Only certain number of members of the society could have been introduced to it.

Accordingly, the Law of Operational Activities is one of the basic supports of human rights.

The development of the Law of Operational Activities is conditioned by the protection the human rights and the need to find a balance between it and the state interests.

During the development of the legal regulation, some parts of the Law were changed in order to fulfil the main principles of a legal state, the Constitution of the Republic of Lithuania and Conventions, as well as the doctrine of the Human rights provided in the jurisprudence of the Constitutional Court and the European Court of Human Rights. At the same time the development of the Law of Operational Activities provide that from the human rights, social and state interest protection, the field of operational activities as an alternative instrument is due to explicate to reacting to the change of crime, the development of society and country, the appearance of new threats and other factors.

